

Pseudo-Hyginus

De munitionibus castrorum

Překlad a komentář © Alexandr Kolouch, 2008

PDF verze upravena 14.5.2012
PDF verze poprvé zpřístupněna 14.9.2009

<http://www.rimskelegie.olw.cz/>

Předmluva

De munitionibus castrorum (*O opevňování tábora*) – tak bývá označován fragment spisku, jemuž byl jako autor připisován Hyginus Gromaticus, autor prací o zeměměřičství počátku 2. století našeho letopočtu. Jedná se o teoretickou práci, která velmi podrobně a prakticky rozebírá stavbu krátkodobého vojenského tábora. Autor zde předkládá hypotetickou armádu složenou ze tří legií, prétoriánských kohort, námořníků a pomocných sborů a pro ni pak vyměřuje ležení. Text popisuje jednotlivé vojenské oddíly, jejich umístění v táboře, velikost tábora a jeho různých částí i stavbu táborového opevnění. Je to v tomto ohledu náš nejpodrobnější a nejlepší zdroj informací a spolu se starším popisem římského tábora z pera řeckého historika Polybia, některými dalšími drobnými zmínkami u jiných autorů a výsledky archeologického bádání nám umožňuje udělat si obrázek o vojenských leženích i dalších aspektech římského válečnictví. Především nám spisek nabízí pohled na organizaci římského vojska, která bývá často považována za standardní organizaci armády na počátku principátu.

Dílo však s sebou nese i řadu problémů. Jak už bylo zmíněno, jedná se o fragment. Začátek a pravděpodobně i konec spisu se nedochoval a také zbývající text bylo nutné na mnoha místech rekonstruovat a doplnit. K pochopení a řádnému zhodnocení díla nepřispívá ani skutečnost, že řada pasáží je nejasná, tajemná a vyvolává více otázek než dává odpovědí. Problematické je i autorství a datování práce. Obvyklý název *Hygini Gromatici liber de munitionibus castrorum* se nachází pouze v mladších rukopisech, které jsou až pozdější kopie textu dochovaného v rukopise známém jako *Codex Arcerianus*, avšak ten samotný název a jméno autora našeho spisu přímo neuvádí.¹ Hyginovo autorství je tedy sporné a ostatně ani samotný užívaný název nevystihuje přesně obsah díla. To také vedlo A. Grilloneho při novém vydání tohoto spisu v Teubnerově edici k použití příhodnějšího pojmenování *De metatione castrorum* (*O vyměřování tábora*).² Já se zde však vzhledem k jeho rozšířenosti a běžnému užívání přidržím staršího označení. Jestliže ovšem spisek nemůžeme s jistotou připsat Hyginovi, vyvstává tu další problém a sice s jeho datováním.

Názory se v tomto bodě různí. Nejčastěji bývá v poslední době vznik dílka kladen do období vlády císaře Traiana, někteří historikové navrhují dobu Domitiana či Marka Aurelia³ a řada badatelů především z přelomu 19. a 20. století upřednostňovala až 3. století.⁴

1 Pro názory na genezi jednotlivých rukopisů viz Gemoll, A.: *Das Verhältniss der drei Wolfenbüttler von Lange für das Fragment De munitionibus castrorum benutzten Handschriften*, Hermes 10, 1876, s. 244-250; týž: *Über das Fragment „de munitionibus castrorum“*, Hermes 11, 1876, s. 164-178; Grillone, A.: *Hygini qui dicitur De metatione castrorum liber*, Lipsiae, 1977, s. VII-IX; Lenoir, M.: *Pseudo-Hygin: Des fortifications du camp*, Paris, 1979, s. XVI-XXIII.

2 Grillone, A.: c. d., 1977, s. VIII-IX; týž: *Sul „De metatione castrorum“ dello pseudo-Igino*, Latomus 36, 1977, s. 795-797.

3 Pro Domitianovské období argumentuje Frere, S. S.: *Hyginus and the First Cohort*, Britania 11, 1980, s. 52-58, pro Traianovské argumentují Lange, C. C. L.: *Hygini Gromatici liber de munitionibus castrorum*, Gottingae, 1848, s. 40-63, Domaszewski, A. von: *Hygini Gromatici liber de munitionibus castrorum*, Lipsiae, 1879, s. 69-72, Lenoir, M.: c. d., s. 111-133 a s těmito badateli souhlasí i Gilliver, C.: *The de munitionibus castrorum: Text and Translation*, JRMES 4, 1993, s. 33, táž: *The Roman Art of War: Theory and Practice* (PhD thesis), University of London, 1993, s. 35-38 a DeVotto, J. G. - Miller, M. C. J.: *Polybius and Pseudo-Hyginus: The Fortification of the Roman Camp*, Chicago, 1994, s. 61-62. Pro vládu Marka Aurelia argumentuje Birley, E.: *The Epigraphy of the Roman Army*, in: Actes du deuxième congres international d'épigraphie grecque et latine, Paris, 1953, s. 35-36, týž: *Alae and cohortes millariae*, in: Corolla memoriae Erich Swoboda dedicata, Graz/Köln, 1966, s. 57, a k tomuto období se kloní i Колобов, A. В.: Псевдо-Гигин. Об устройстве военных лагерей (*Pseudo-Hyginus de munitionibus castrorum*), Древности и средневековья Европы 5, 2001.

4 Gemoll, W.: c. d., 1876, s. 174-178, Mommsen, T.: *Die Conscriptionsordnung der römischen Kaiserzeit*, Hermes 19, 1884, s. 219-231; Jung, J.: *Die Lagerbeschreibung des sog. Hygin und die Provinzialmilizien*, Wiener Studien 11, 1889, s. 153-160, Droysen, H.: *Zu Hygins liber de munitionibus castrorum*, RhM 30, 1875, s. 469-470. Grillone, A.: c. d., s. VIII souhlasil se začátkem 3. stol. avšak později od přesnějšího vymezení upustil: týž: *Problemi tecnici e datazione del De metatione castrorum dello ps.-Igino*, Latomus 46/2, 1987, s. 399-412. Förster, W.: *Hygini Gromatici liber de munitionibus castrorum*, RhM 34, 1879, s. 237-244 dokonce uvádí přelom 3. a 4. století; viz též Birley, E.: *The Dating and Character of the Tract de munitionibus castrorum*, in: Wirth, G. (ed.), Romanitas-Christianitas. Untersuchungen zu Geschichte und

Údaje a indicie, na základě kterých se odborníci snaží dílo přesněji časově zařadit, jsou však většinou značně nejasné a sporné. Za poměrně solidní základ můžeme brát předpoklad, že dílo vzniklo před dobou vlády císaře Galliena (253–268). Za tohoto vladaře došlo k rozsáhlým administrativním změnám, které oslabovaly moc senátu a senátorů ve prospěch členů jezdeckého stavu. Namísto legátů z řad senátorů byli jako velitelé legií stanoveni *praefecti legionum*. Přestože Pseudo-Hyginus počítá s tím, že vojsku bude velet císař osobně, jako velitelé jednotlivých legií jsou stále ještě chápáni *legati legionum*, a ostatně ani další instituce typické pro druhou část třetího století a pozdější období se v dílku nevyskytují.⁵ Tímto tedy máme stanoven *terminus ante quem*.

S opačným koncem časového vymezení je to obtížnější. Jako důležitý byl brán fakt, že nikde v *De munitionibus castrorum* není zmíněna legionářská kavalerie (*equites legionis*). Někteří badatelé se proto domnívali, že spis mohl vzniknout nejdříve v době, kdy legie již ve svých řadách jízdu neměly – tj. nejdříve po roce 242.⁶ Jiní badatelé poukázali na skutečnost, že legionářští jezdci možná netvořili samostatnou jednotku, ale byli vedeni v rámci jednotlivých centurií legií.⁷ Situace je to ošemetná, avšak jak již správně poukázali A. von Domaszewski, M. Lenoir i A. Grillone, spoléhat při datování spisu na to, že *equites legionis* nejsou Pseudo-Hyginem zmíněni, není příliš přesvědčivé, zvláště pak v tom stavu, kdy se část díla (shodou okolností popisující právě organizaci legie) vůbec nedochovala.⁸

Podobně nejasné jsou i okolnosti kolem prétoriánských kohort. Zdá se, že Pseudo-Hyginus nepřímou naznačuje, že prétoriánské kohorty měly každá přibližně 500 mužů. V *De munitionibus castrorum* se píše, že prétoriáni dostanou dvakrát větší prostor než legionářské kohorty, protože mají větší stany.⁹ Skutečnost, že jako důvod není uveden větší počet vojáků v prétoriánských kohortách (jako je to u první kohorty legie), naznačuje, že počet vojáků v kohortách byl stejný u legií i prétoriánské gardy. Logické je tedy hledat pro dílo období, kdy byly prétoriánské kohorty pětistovkové.¹⁰ V tomto směru však panuje mezi badateli nejednota. Stále se vedou spory, jestli byly prétoriánské kohorty na začátku své existence pětistovkové či tisícové, popřípadě ve kterých obdobích docházelo k navýšení či snížení počtů uvnitř gardy.¹¹ Za současného stavu bádání je proto použití tohoto údaje pro datování spisu o stavbě tábora problematické.¹² Mimochodem, ačkoliv se to nezdá příliš pravděpodobné, je také možné, že větší stany měly prétoriánské kohorty právě proto, že pod nimi přespávalo více vojáků než pod těmi legionářskými?

Literatur der römischen Kaiserzeit. Johannes Straub zum 70. Geburtstag am 18. Oktober 1982 gewidmet, New York/Berlin, 1982, s. 277-281 a pro přehled některých argumentů Campbell, D. B.: *A camp in search of a battlefield. The reality of Hyginus' Roman army*, AW 3/3, 2009, s. 46-49.

- 5 *De mun. castr.* 15; Droysen, H.: c. d., s. 469; Jung, J.: c. d., s. 157-158; Lenoir, M.: c. d., s. 113-114. Námitka W. Förstera (c. d., s. 138-140), že po Gallienových reformách mohli být stále v čele legií legáti, není příliš pravděpodobná. Stejně nepravděpodobný je i návrh E. Birleyho: c. d., 1982, s. 280, že podobně jako u Vegetia by se i v případě *De munitionibus castrorum* mohlo jednat o pozdní kompilaci starších pojednání. Struktura římského vojska uváděná v tomto spisu je zcela odlišná od pozdně římské armády a nenalzáme v něm ani žádné další zmínky o pozdně římských institucích.
- 6 Droysen, H.: c. d., s. 469; Gemoll, W.: c. d., 1876, s. 176-178; viz též Lenoir, M.: c. d., s. 114 pro aktualizaci data posledního doloženého legionářského jezdce.
- 7 Domaszewski, A. von: c. d., s. 70; Breeze, D.: *The Organisation of the Legion: The First Cohort and the equites legionis*, JRS 59, 1969, s. 50-55.
- 8 Grillone, A.: c. d., 1987, s. 411 také navrhl, že přestože legionářská kavalerie není v *De munitionibus castrorum* explicitně jmenována, může být nepřímou zmíněna v odstavci 52: *...per singulos ordines uigiliae crebrius ponuntur; et equites alterna uice castra circuire debent...* s tím, že noční strážní služba (*vigiliae*) je záležitostí legionářů. Je to ovšem argument nepřesvědčivý. Přestože když se prameny zmiňují o noční strážní službě, vždy se mluví o vojácích legií, nikde není přímo uvedeno, že vojáci pomocných sborů žádnou strážní službu nekonali. Je nepravděpodobné, že by vojáci pomocných sborů žádnou hlídkovou službu nekonali, zvláště pak v době, kdy už byla *auxilia* stálou, pravidelnou součástí římské armády.
- 9 *De mun. castr.* 6.
- 10 Förster, W.: c. d., s. 241-244; Lenoir, M.: c. d., s. 115-116.
- 11 Viz především Durry, M.: *Praetoriae Cohortes*, RE XXII 2, 1954, col. 1613-1614, proti tomu Kennedy, D. L.: *Some Observations on the Praetorian Guard*, AncSoc 9, 1978, s. 275-301.
- 12 Tak již Grillone, A.: c. d., 1987, s. 406-407.

Rozsáhlá debata se rozhořela kolem národnostních pomocných jednotek (*nationes*) zmiňovaných v *De munitiōibus castrorum*, avšak definitivní a přesvědčivou oporu pro přesnější datování tohoto spisku dosud nepřinesla.¹³

Nejranější datování díla – a sice do doby císaře Domitiana (81–96) – navrhl S. S. Frere.¹⁴ Určit mezi těmito dvěma extrémami (Domitianus – Gallienus) přesnější časové zařazení je však neskutné. E. Birley spojuje na základě složení popisované armády dílo s hraniční dunajskou oblastí a válkami císaře Marka Aurelia. Argumentuje, že pouze v tomto regionu a tomto čase mohly být pro vojenské tažení zároveň shromážděny až 4 *alae milliariae* a muselo to být též v době, kdy se císař pravidelně se svými prétoriány a společníky (*comites Augusti*) vojenských operací účastnil.¹⁵ S. S. Frere souhlasí se spojením spisu se situací na Dunaji, ovšem klade ho do období Domitianových válek v této oblasti.¹⁶ Opírá se především o Pseudo-Hyginovu zmínku o zdvojené první legionářské kohortě, pro jejíž existenci nemáme ve 2. století n. l. dosud oporu v archeologických odkryvech legionářských táborů a pevností, a o jeho popis obranného prvku bran zvaného *clavicula*,¹⁷ který byl rozšířen v druhé části 1. a na začátku 2. století n. l., avšak v průběhu 2. století jeho používání v podstatě vymizelo. Proti jeho hypotéze by stála účast jednotky zvané *equites singulares Augusti* v Pseudo-Hyginově výčtu vojenských oddílů a ostatně i jeho dokazování, že již v době Domitianově se mohly vojenského tažení účastnit 4 *alae milliariae*, není příliš přesvědčivé.¹⁸ Jestliže se skutečně v případě *De munitiōibus castrorum* jednalo o jednotky císařských jízdních strážců (*equites singulares Augusti*), pak to komplikuje možnost datovat dílo do období Domitianova, neboť tento vojenský útvar formálně vznikl s největší pravděpodobností až za císaře Traiana.¹⁹

Jak je vidět, obě teorie mají svá slabá místa. K tomu je však třeba přidat, že již samotná koncepce snahy napojit text díla na konkrétní vojenská tažení je chybná. *De munitiōibus castrorum* je dílo teoretické, přestože zcela jistě vypracováno zeměměřičem a určeno pro praktické použití. Autor sám tvrdí, že se jedná v některých ohledech o zcela novou, jím navrženou metodu vyměřování tábora. Při jejím sestavování prostudoval i spisy starších autorů zabývajících se tímto tématem a inspiroval se v nich.²⁰ Složení vojska, které v díle předkládá je hypotetické, záměrně obsahuje různé druhy jednotek vyskytujících se v římské armádě a způsoby jejich rozmístění, aby pak bylo možné tyto příklady upravit pro konkrétní situaci. Je značně pochybné, že kdy bylo římské vojsko v tomto složení skutečně shromážděno pro nějaké vojenské tažení a že na tomto základě dílo vzniklo.²¹

Vrátíme-li se nyní k argumentům E. Birleyho a S. S. Frereho, situace se nám ještě více zkomplikuje. Většinu jejich argumentů lze totiž zpochybnit. Přesnější časové (a snad i místní) vymezení fungování dvojitých prvních legionářských kohort v současné době není možné. Co se archeologických dokladů pro zdvojené první kohorty týče, je situace tristní obecně, ne jen pro 2. století. Naopak některé nápisné památky naznačují, že první legionářská kohorta mohla mít více vojáků než ty ostatní i ve 2. polovině 2. století, což ostatně připouští i sám Frere.²² Skutečnost, že pevnostní prvek *clavicula* u římských táborů z 2. století v podstatě mizí, nehraje žádnou roli. Jak už bylo řečeno, *De munitiōibus castrorum* je dílo teoretické, a nebylo by tedy žádným divem ani překvapením, kdyby jeho autor do svého díla zařadil i způsob stavby brány, který se sice v jeho době již běžně nepoužíval, ale který on sám poznal

13 Mommsen, T.: c. d., 1984, s. 219-231; týž: *Die römischen Provinzialmilizen*, Hermes 22, 1887, s. 547-558; Domaszewski, A. von: c. d., s. 71-72; Jung, J.: c. d., s. 53-160; Lenoir, M.: c. d., s. 127-132; Frere, S. S.: c. d., s. 55-56.

14 Frere, S. S.: c. d., s. 51-60.

15 Birley, E.: c. d., 1953, s. 35-36; týž: c. d., 1966, s. 57.

16 Frere, S. S.: c. d., s. 52-58.

17 *De mun. castr.* 55.

18 Birley, E.: *A note on Hyginus and the first cohort*, Britannia 12, 1981, s. 287; týž: c. d., 1982, s. 277-281; Campbell, D. B.: c. d., s. 49. K tomuto tématu viz též Lenoir, M.: c. d., s. 126-127 a Spaul, J. E. H.: *Ala 2: The Auxiliary Cavalry Units of the Pre-Diocletianic Imperial Roman Army*, Andover, 1994, č. 17, 19, 31, 34, 37, 57.

19 Speidel, M. P.: *Riding for Caesar. The Roman Emperors' Horse Guards*, London, 1994, s. 38-44.

20 *De mun. castr.* 45, 48.

21 Spojení slavného nápisu ze Zany popisujícího úřední dráhu M. Valeria Maximiana (AE 1956, 124) s dílem *De munitiōibus castrorum* správně odmítl Frere, S. S.: c. d., s. 54.

22 Frere, S. S.: c. d., s. 52, 59-60.

studiem starších prací a považoval za užitečné jej ve svém spisu zmínit. Avšak ani přítomnost *equites singulares* v popisu vyměřování ležení zdaleka není argumentem neotřesitelným. Pravidelné jednotky *equites singulares Augusti* skutečně zřejmě vděčí za svůj vznik císaři Traianovi, avšak i v předchozích obdobích existovali vojáci, které by bylo možné latinsky nazývat *equites singulares*.²³

Jako poměrně přijatelný kompromis se z hlediska výše uvedených argumentů jeví období Traianovské (98–117). Císař Traianus se osobně se svými společníky, prétoriány a prétoriánským prefektem účastnil vojenských tažení. Jak již bylo řečeno, je pravděpodobné, že *equites singulares Augusti* vznikli právě v tomto období. *Clavicula* se stále běžně používala a je i pravděpodobnější, že by se již v této době mohlo počítat při tažení s koncentrací až 4 *alae milliariae*. Také přítomnost jednotlivých jmenovaných národních oddílů (*nationes*) v tomto čase nepředstavuje vážnější problém. J. Jung si povšiml přítomnosti jezdců na velbloudech v Pseudo-Hyginově výčtu vojenských oddílů a poznamenal, že tato skutečnost by mohla poukazovat na boje na východě říše, přičemž navrhl v tomto ohledu východní tažení Septimia Severa.²⁴ Traianus ovšem také vedl válku na východě proti Parthii a velbloudí oddíly bez problémů zapadají i do této doby.²⁵ Podrobná analýza celého textu M. Lenoirem pak přinesla v podobě rozboru používání některých termínů další náznaky směřující spíše k době vlády císaře Traiana.²⁶ Ačkoliv toto datování zdaleka není jisté ani definitivní, zdá se tedy v současné době opodstatněné přiklonit se v časovém zařazení díla spíše právě k této variantě.

Bylo zmíněno, že začátek a konec díla se nedochoval. Hned v prvním odstavci se Pseudo-Hyginus odvolává na výše uvedený popis legionářských kohort, který ovšem dnes již k dispozici nemáme, a spisu také chybí zakončení – text je náhle přerušen při popisu opevňovacích technik. Do dnešní doby dochovaný text pak tvoří tři souvislé, logické celky. Odstavce 1–23 pojednávají o obecných principech rozvržení tábora a o umístění jednotlivých vojenských jednotek v rámci jeho uspořádání. Odstavce 24–44 se již soustřeďují na konkrétní vyměřování jednotlivých částí tábora a poskytují nám množství konkrétních informací a výpočtů. Odstavce 48–58 se věnují budování táborového opevnění.

23 Flavius Josephus zmiňuje, že Vespasianus měl v průběhu války proti Židům při tažení kolem sebe i skupinu vybraných jezdců: „μεθ' οὗς αὐτὸ ἐξήλαυνεν τοὺς τε ἐπιλέκτους τῶν πεζῶν καὶ ἰππέων καὶ τοὺς λογχοφόρους ἔχων“ (B. J. III. 120); viz též Speidel, M. P.: c. d., 1994, s. 35-42.

24 Jung, J.: c. d., s. 158-159.

25 Velmi pravděpodobně Traianem byla ostatně vytvořena *ala I Ulpia dromadriorum milliaria*; Spaul, J. E. H.: c. d., č. 34.

26 Lenoir, M.: c. d., s. 113-133; avšak viz též kritické a v některých případech jistě oprávněné námitky A. Grilloneho: c. d., 1987, s. 407-410.

Poznámka k překladu

K tomuto překladu byl použit latinský text z edice Maurice Lenoira (*Pseudo-Hygin: Des fortifications du camp*, Paris, 1979). Jedná se pouze o překlad. Nebylo mojí ambicí zapojit se do debat ohledně různých rekonstrukcí a interpretací jednotlivých částí textu. V tomto ohledu čtenáře odkazuji na jednotlivé edice díla a uvedenou odbornou literaturu.

Můj překlad má sloužit především k lepšímu přístupu českých a slovenských zájemců k tomuto dílu a k snazšímu získávání informací v něm obsažených. Proto jsem se také v rámci možností snažil o co nejpřesnější převod originálu, přestože to často znamenalo použití poněkud „šroubované“ a nepříliš české češtiny. Věřím však, že je to v zájmu co největší shody s originálním zněním textu a že laskavý čtenář mé důvody pochopí.

Chtěl bych na tomto místě také poděkovat Katarině Petrovičové, Kate Gilliver a Janu Ctiborovi za jejich cenné rady a podporu, i všem svým přátelům, kteří můj překlad pročítali, hodnotili a opravovali. Všechny případné chyby a nepřesnosti však samozřejmě padají jen a pouze na moji hlavu.

Text a překlad

1. ... Nunc papilionum tensionem cohortium supra scriptarum ostendimus. Papilio unus occupat pedes X, accipit incrementum tensurae pedes II, tegit homines VIII. Plena centuria habet milites LXXX: erunt papiliones X, qui decurrunt in longitudine pedum CXX. Nam quod ad latitudinem [est] hemistrigii pedum XXX attinet, papilioni dantur pedes X, armis pedes V, iumentis pedes VIII: fiunt pedes XXIII; hoc bis XLVIII: quoniam, cum contrariae tendent, efficitur striga pedum LX, reliqui pedes XII, qui conuersantibus spatio sufficient. Haec pedatura ad plenam centuriam est computata. Ex quibus in uigiliis singulis <quaterni> erunt et non plus quam octonos papiliones singulae tendunt. Ita fiet ut centurio eorum in eadem pedatura eorum papilionum tensionem accipiat; alioquin plus dari oportuisset.

2. Legiones, quoniam sunt militiae prouinciales fidelissimae, ad uallum tendere debent, ut opus ualli tueantur et exercitum gentibus imperatum suo numero corporali in muro teneant. Quando autem supplementa plura fuerint, ubi necesse est cohortis pedaturam extendere, seruata latitudine hemistrigii, et id pede manenti, eam mutabimus, ut quibus fuit CXX per CLXXX, sic sit XC per CCXL in modum formale subiectae, uel LX per CCCLX, similiter ut forma ostenditur. XXX enim pedes per DCCXX cohors <in> unum occupat: nunc, quotiens latitudo duplicatur, longitudo pariter minuetur. Quodsi legiones plures acceperimus et supplementa pauciora, ut necessarium sit cohortis circa uallum crebrius ponere, conuertimus pedaturam: quod fuerit signis, tabulino <erit> nec hemistrigia mutabimus ratione tensurae suae. Cuiusque generis <formam> subiecimus. Aliquando cohorti CL per CL solet assignari, sed, in quantum fieri potest, devitari debet de eo, quod centuriae suo ordine tendere non poterint et pedatura cohortis una parte nudabitur, sicut forma subiecta est.

1. ... Nyní si popíšeme stavbu stanů výše zmiňovaných kohort. Jeden stan zabírá 10 stop, k nimž se po jeho napnutí přidají další 2 stopy, pojme osm lidí. Kompletní centurie má osmdesát vojáků – to tedy bude deset stanů, které se táhnou v délce 120 stop. Co se šířky hemistrigia o 30 stopách týče, stanu je přiděleno 10 stop, zbráním 5 stop, soumarům 9 stop. To dělá 24 stop. Toto vynásobíme dvakrát, tedy 48 stop, protože když táboří dvě centurie naproti sobě, vznikne *striga* o 60 stopách. Zbývá 12 stop, které jsou k obvyklému pohybu dostačující. Tento prostor byl spočítán pro kompletní centurii. Z každé z nich je vždy po čtyřech mužích na stráž, a jednotlivé centurie proto nestavějí více než osm stanů. Tak se docílí toho, aby jejich *centurio* dostal místo pro postavení svého stanu ve stejném prostoru, jinak by se muselo vyčlenit více místa.

2. Legie, protože jsou nejvěrnějším vojskem v provinciích, by měly postavit své stany u valu, aby jej chránily a aby svým počtem udržovaly vojska spojeneckých národů uvnitř této hradby ze svých těl. Když však budou posily příliš početné, pak je potřeba rozšířit prostor pro kohorty při zachování jeho plochy a zachování šířky hemistrigia. Změníme jej tak, že dřívější prostor 120 x 180 stop bude nyní 90 x 240, způsobem podle níže přiloženého plánu, nebo 60 x 360, jak je ukázáno na stejném plánu. Kohorta totiž zabírá najednou 30 x 720 stop. Kolikrát šířku zdvojíme, tolikrát zmenšíme délku. Jestliže jsme ale dostali více legií a méně posil, takže je potřeba postavit kohorty kolem valu těsněji, prostor obrátíme – místo určené pro standarty přidělíme tabulínu, ale nebudeme měnit způsob rozložení hemistrigií. Pro každý způsob jsme níže přiložili plán. Někdy je zvykem kohortě přidělit 150 x 150 stop, ale jak jen to je možné, měli bychom se tomu vyhnout, protože centurie nebudou moci postavit své stany v obvyklém pořádku a prostor kohorty bude v jedné části nechráněn, tak jako je to na níže přiloženém plánu.

De munitionibus castrorum

3. Cohors prima causa signorum et aquilae intra uiam sagulariam, et quoniam duplum numerum habet, duplam pedaturam accipiet, utputa signis pedes CXX, tabulino pedes CCCLX, uel signis CLXXX, tabulino pedes CCXL; formae ratio, ut reliquis. Igitur si legiones impares, hoc est tres, acceptae fuerint, duae primae lateribus praetorii per rigorem uiae sagularis tendere debebunt, alia in praetentura similiter per rigorem uiae sagularis intransibus portam praetoriam parte laeua; dextra cohors contraria tendat, ut possit exercitus combinatus educi.
4. Quotiens autem quinque uel sex legiones acceptae fuerint, binae cohortes primae lateribus praetorii tendere debebunt, duae in praetentura, supra quibus ualetudinaria, deinde uexillarii uel cohors secunda; et si res exiget, cohors peditata quingenaria loco uexillariorum solet superponi, et, si strictior fuerit pedatura, cohorti legionariae dari debet, sed numero suo, ut CXX pedes ualetudinarium et reliqua, quae supra tendent, accipiant, hoc est ueterinarium et fabrica, quae ideo longius posita est, ut ualetudinarium quietum esse conualescentibus posset. Quorum pedatura in singulas species ad homines CC solet computari.
5. Vexillarii legionum eandem pedaturam accipere debent, quam cohors legionaria, quae ad sescentenos homines computatur, causa impedimentorum. Tendere debent in praetentura uel latere praetorii, ut dixeram, super cohortes [ut] primas. Ad uallum, si fieri potest, ideo tendere non debent, quod legatus eorum pariter non sit et si casu ab hoste uallum interruptum fuerit, legio et legatus eorum per uexillarios factum esse contendet.
6. Cohortes praetoriae lateribus praetorii tendere debent et duplam pedaturam recipere, quod tentoriis maioribus utantur. Primipilares etiam et evocati in eadem pedatura locum accipiunt.
7. Equites praetoriani latere dextro praetorii, singulares imperatoris latere sinistro. Quorum si maior numerus fuerit, utputa singulares DC, praetoriani CCC, poterint CL singulares in striga praetorianorum tendere. Ita fiet, ut et pari numero
3. První kohorta dostane kvůli standartám a orlu prostor uvnitř *via sagularis*, a protože je dvakrát tak početná jako ostatní kohorty, dostane také dvojnásobný prostor – například pro standarty 120 stop a pro *tabulinum* 360 stop, nebo pro standarty 180 stop a pro *tabulinum* 240 stop. Uspořádání plánu jako u ostatních kohort. Proto jestliže počet legií nemáme sudý, to je tři, pak první dvě kohorty mají tábořit po stranách prétoria podél *via sagularis*, ostatní pak v prézentuře také podél *via sagularis* a na levé straně, vstupujeme-li prétorskou branou *<porta praetoria>*. Napravo naproti leží kohorta, aby bylo možné vyvést vojsko z tábora v patřičném útvaru.
4. Kolikrát však člověk dostane pět nebo šest legií. Pak první dvě kohorty mají postavit své stany po stranách prétoria, dvě v prézentuře, nad nimi je nemocnice, dále pak jsou *vexillarii* nebo druhá kohorta. A pokud to situace vyžaduje, bývá na místo *vexillarii* umístěna pětistovková pěší kohorta, a pokud by byl prostor ještě stísněnější, má sem být dána legionářská kohorta, ovšem s ohledem na její počet, aby 120 stop náleželo nemocnici a ostatním nad ní umístěným zařízením, to znamená veterině a dílnám, která jsou umístěna trochu dále proto, aby mohli mít pacienti v nemocnici klid. Prostor každého z těchto zařízení bývá počítán pro 200 lidí.
5. *Vexillarii* legií mají dostat tentýž prostor jako legionářská kohorta, která je kvůli zavazadlům počítána na 600 lidí. Mají tábořit v prézentuře nebo po stranách prétoria, jak už jsem řekl, nad prvními kohortami. U valu by pokud možno tábořit neměli, protože jejich legát není stejné hodnosti a v případě proražení valu nepřítelem bude legie a její legát prohlašovat, že vinu nesou *vexillarii*.
6. Prétoriánské kohorty mají zaujmout místo po stranách prétoria a mají dostat dvojnásobný prostor, protože používají větší stany. Také *primipilares* a *evocati* dostanou místo ve stejném prostoru.
7. Prétoriánští jezdci stanují napravo od prétoria, císařovi vybraní vojáci *<singulares>* nalevo. Pokud je jich více, například vybraných vojáků 600, prétoriánů 300, může 150 vybraných vojáků stanovat ve strigách prétoriánů. To proto, aby byli

De munitionibus castrorum

dispositi <sint et> decuriones et reliqui principales eorum binos equos possidentes propensius tendant. Et si minor numerus utrorumque fuerit, ut centenis equitibus hemistrigiis suis laxius tendant, non erit haesitandum, quoniam officialibus lateri dextro proximis ibi pedatura adsignetur.

8. Quodsi cohortes praetoriae impares acceptae fuerint, quoniam numerus et dispositio dextra laeuaque praetorii cohortium a paribus esse debent, loco cohortis equites praetoriani ponentur. Singulares autem [C] si DCCC aut DCCCC fuerint, pari numero integris strigis lateribus tendere debebunt; si ad D fuerint, [ut] striga eis sufficiat.

9. Illud maxime obseruare debebimus, ut latus praetorii non plus quam DCCXX pedes longitudinis accipiat. Ita fiet, ut cohortes praetoriae et reliquus numerus, qui latere praetorii tendit, integris strigis sua pedatura optime tendant. Nam, quantum ad latitudinem praetorii totius attinet, a CLX ad CCXX potest obseruari in longitudinem, ut supra dixi, pedum DCCXX. Stationi dari oportet secundum praetorium pedes XX et, si res exigit, pedes X sufficient.

10. Item comitibus imperatoris nostri a pedibus L [ut] ad LXX potest obseruari, in qua pedatura praefecto praetorio primo loco a uia principali adsignari debet. Interposita deinde uia cohortes praetoriae et reliquus numerus prout disponi debent [de] libello ostendimus.

11. Aris institutis in formam partis imae, auguratorium parte dextra praetorii ad uiam principalem adsignabimus, ut dux in eo augurium recte capere possit; parte laeua tribunal statuitur, ut augurio accepto insuper ascendat et exercitum felici auspicio adloquatur.

12. In introitu praetorii partis mediae ad uiam principalem gromae locus appellatur, quod turba ibi congruat, siue in dictatione metationis, posito in eodem loco ferramento, groma superponatur, ut

rozmístěni v rovnoměrném počtu a dekurioni a ostatní jejich *principales*, kteří vlastní dva koně, aby pak měli pohodlnější prostor pro táboření. A pokud by byl obou menší počet, takže sto jezdců by jen řídce tábořilo ve svých hemistrigiích, neváhejme přidělit tento prostor štábním důstojníkům, kteří jinak táboří v místech nejbližší po pravé straně.

8. Jestliže jsme dostali lichý počet prétoriánských kohort, pak na místo jedné kohorty budou umístěni prétoriánští jezdci, protože počet i rozmístění kohort napravo a nalevo od prétoria má být rovnoměrný. Jestliže by však vybraných vojáků <*singulares*> bylo 800 nebo 900, mají tábořit rovnoměrně v celých strigách po stranách prétoria. Jestliže by jich však bylo k 500, postačí jim jediná *striga*.

9. Maximální pozornost budeme věnovat tomu, aby prostory po stranách prétoria neměly více než 720 stop na délku. To proto, aby prétoriánské kohorty a ostatní jednotky, které stanují po stranách prétoria, co nejlépe a v celých strigách tábořily ve svém prostoru. Neboť co se týká šířky celého prétoria, při 160 až 220 stopách je možné zachovat délku 720 stop, jak jsem o tom mluvil výše. Strážníci vedle prétoria je potřeba ponechat 20 stop, avšak pokud si to situace vyžaduje, postačí stop 10.

10. Taktéž společníkům našeho císaře může být poskytnuto mezi 50 a 70 stopami místa, v kterémžto prostoru se má první místo u *via principalis* přidělit prefektu prétoriánů. Poté, co se uprostřed vytyčí cesta, mají se náležitě rozmístit prétoriánské kohorty a ostatní jednotky, jak jsme si již v tomto spisu ukázali.

11. Po postavení oltářů podle níže přiloženého plánu umístíme u *via principalis* v pravé části prétoria *auguratorium*, aby v něm mohl vojevůdce řádně zkoumat věštná znamení. V levé části zřídíme tribunu, aby na ni mohl po prozkoumání věštných znamení vystoupit a zpravit vojsko o příznivých auspiciích.

12. Místo u vchodu do prétoria uprostřed na *via principalis* se nazývá *groma*, protože se zde scházejí jednotky, nebo protože při provádění vyměřování je na tomto místě postaven železný

De munitionibus castrorum

portae castrorum in conspectu rigoris stellam efficiant. Et professores eius artis causa supra scripta gromatici sunt cognominati.

13. Viae uicenariae ideo dantur percurrentes proxime sagularem, ut ad eruptionem exercitus expediti progredi possint.

14. Nunc praetenturae rationem exponam. Via principalis, quae est inter portas dexteriores et sinistriores, quae a principiis nomen obtinet, esse debet latitudine eadem qua opus pedum LX, quod est inter uallum et legiones et ideo quibusdam interuallum est cognominatum. Item uia, quae ducit ad portam praetoriam – a praetorio sine dubio uia praetoria dicitur –, latitudine ut supra pedum LX, propter quam rigore tensurae suae superiores strigae in praetentura non percurrunt, quoniam ad uiam praetoriam signa spectare debebunt.

15. Dabimus itaque infra uiam principalem legatis pedaturam, quod scamnum est appellatum nec communis strigarum dictationem metationis habet propter legionum numerum incertum, quod [non] semper latitudine a pedibus L ad LXXX obseruari debet, prout numerus legionum effecerit. In quo tribuni cohortium praetoriarum tendere solent. Similiter tribunis legionum inferius adsignari debet, quod aequae scamnum dicitur; a quo uia interposita alae miliariae uel quingenariae et deinceps; prout quis tendere debebit in forma subiecimus.

16. Nunc, ut suo referam loco, ad alam miliariam. Turmas habet XXIII, in eis decuriones, duplicarii, sesquiplarii: idem qui et numerus turmarum est. Alunt equos singuli decuriones ternos, duplicarii et sesquiplarii binos. Sic super numerum equorum mille, - deductis singulis, qui in numerum computantur -, XCVI. Ala quingenaria turmas habet XVI, decuriones et reliqua prout numerum turmarum, amplius equos ut supra LXIII. Et ideo in singulis equitibus terni pedes computantur; mille efficitur <ut> in eo pede praefectus alae pedaturam accipiat, et principales eorum aliquo laxius tendant; alioquin singuli binos pedes et semisses acciperent.

stojan, na který je nasazena *groma*, aby brány tábora při pohledu z tohoto místa tvořily hvězdu. A znalci tohoto umění jsou z výše popsaných důvodů nazýváni *gromatici*.

13. *Viae vicenariae* jsou proto kladeny tak, aby probíhaly blízko podél *via sagularis*, aby při výpadech z tábora mohlo vojsko bez obtíží vyrazit.

14. Nyní vyložím uspořádání préentury. *Via principalis*, která se nachází mezi pravou a levou branou, které obdržely své jméno podle *principie*, má být stejné šířky, jako ona 60 stop široká část opevnění, která je mezi valem a legiemi, a která je proto některými nazývána *intervallum*. Také cesta, která vede k prétorické bráně <*porta praetoria*> – nazývá se, bezpochyby podle prétorie, *via praetoria* – má, jak již výše uvedeno, 60 stop, a kvůli své orientaci podél ní horní strigy v préenture neprobíhají, protože standarty mají shlížet na *via praetoria*.

15. Přidáme také pod *via principalis* prostor pro legáty, který se nazývá *scamnum* a nemá obvyklé vyměření strig kvůli nejistému počtu legií, a proto bychom pro něj vždy měli zachovat 50 až 80 stop do šířky (v závislosti na počtu legií). V něm obvykle mají své stany tribuni prétoriánských kohort. Podobně tribunům legií má být ještě níže přiděleno místo, kterému se rovněž říká *scamnum*. Od něho přes cestu mají stanovat tisíckové nebo pětistovkové aly a tak dále. Jakým způsobem má kdo tábořit, je znázorněno na níže přiloženém plánu.

16. Nyní, abych to uvedl na správném místě, přejdeme k tisíckové ale. Má 24 turm, v nichž jsou dekurioni, *duplicarii*, *sesquiplarii* – jejich počet je stejný jako počet turm. Každý *decurio* vydržuje tři koně, *duplicarius* a *sesquiplarius* dva. Takže k počtu jednoho tisíce koňů – po odečtení jednoho koně na každého důstojníka a poddůstojníka, kteří jsou v tom tisíci již započítáni – přibude 96 koní. Pětistovková ala má 16 turm, dekurioni a ostatní <poddůstojníci> mají přiměřeně k počtu turm o 64 koní více (viz výše). A proto jsou na každého jezdce počítány tři stopy. Tisíc byl stanoven proto, aby v tomto prostoru dostal své místo i *praefectus alae*, a jeho *principales* aby stanovali o něco

De munitionibus castrorum

17. Quantum autem ad retenturam pertinet, uia, quae est super praetorio, per cuius rigorem utraque parte, cum maior exercitus est, hoc est quinque legiones et supra, portae quintanae dari solent, accipere debet latitudinem pedum XL; si portae ibi datae fuerint, L pedes accipiet, et cognominatur etiam quintana causa copiarum.

18. Quaestorium dicitur, quod aliquando quaestores ibi pedaturam acceperint; quod est supra praetorium in rigore portae, quae <a> cohortibus decimis ibi tendentibus decimana est appellata. Quaestorium minore esse debet latitudine quam praetorium, ut strigae statorum posticum praetorii proximae sint. In quo maxime legati hostium et obsides; et, si qua praeda facta fuerit, in quaestorio ponitur.

19. Lateribus eiusdem tendere debent ad uiam quintanam centuriae statorum, ut posticum praetorii tueantur et proximi sint praetorium; quibus duplam pedaturam adsignabimus, quod eisdem tentoriis utantur quibus cohortes praetoriae. Super quos cohors peditata quingenaria uel equitata, prout strigae magnitudo fuerit, poni debebit. Et per reliquas strigas cohortes peditatae uel equitatae ad uiam quintanam spectare debebunt; et super symmacharii et reliquae nationes tendere debebunt; et ita fiet, ut omni parte nationes ut supra scriptum contineantur.

20. Viae sagulariae XXX pedes sufficient; <si> quinque legiones fuerint, XL pedes latitudinis accipere debebit. Scholae cohortibus primis, ubi munera legionum dicuntur, in scamno legatorum contra aquilam dari debent.

21. Castra, in quantum fieri potuerit, tertiata esse debebunt, ut flatus aerae aestus exercitus leniat. Hoc dixi tertiata, utputa longum pedes $\overline{\text{IICCCC}}$, latum pedes MDC. Si longiora fuerint, classica dicentur nec bucinum in tumultu ad portam decimanam facile potuerit exaudiri; si latiora fuerint, proxime quadraturam sequens est dictatio.

22. Quantum attinet ad ea quae sunt necessaria, satis puto diligenter rettulimus, et, si quae rationes adhuc fuerint necessariae, suo referam loco.

volněji. Jinak by každý dostal dvě a půl stopy.

17. Co se však retentury týče, cesta, která je nad prétoriem, a v jejímž směru jsou, když je vojsko větší (to je pět a více legií), obvykle po obou stranách stavěny *portae quintanae*, má být 40 stop široká. Pokud jsou tam postaveny brány, pak má stop 50. A nazývá se také *quintana*, kvůli množství jednotek.

18. Kvéstorium se takto jmenuje proto, že zde kdysi dostali své místo kvéstoři. Nachází se nad prétoriem ve směru brány, která je podle desátých kohort zde stanujících nazývána *decimana*. Kvéstoriu náleží menší šířka než prétoriu, aby byly strigy strážců <statores> co nejbliže za prétoriem. Jsou v něm umístění především vyslanci nepřítelů a rukojmí, a pokud byla získána nějaká kořist, ukládá se také v kvéstoriu.

19. Po jeho stranách u *via quintana* mají tábořit centurie strážců <statores>, aby dohlížely na zadní část prétoria a aby byly prétoriu co nejbliže. Přidělíme jim dvojnásobný prostor, protože používají stejné stany jako prétoriánské kohorty. Nad nimi, úměrně k velikosti strig, má být umístěna pěší nebo jízdní pětistovková kohorta. A ve zbývajících strigách mají ve směru k *via quintana* tábořit pěší nebo jízdní kohorty a nad nimi pak mají postavit své stany spojenci a ostatní národy. To proto, aby byly tyto národy ze všech stran uzavřeny, jak je již popsáno výše.

20. Pro *via sagularis* stačí 30 stop. Pokud však je legií pět, má být široká 40 stop. Administrativní oddělení pro první kohorty, kde se přidělují legiím úkoly, mají být umístěna ve scamnu legátů naproti orlu.

21. Délka táborů, jak jen to je možné, má být o jednu třetinu větší než jejich šířka, aby vanoucí vítr osvěžil vojsko. Jak jsem řekl poměr 3:2, tedy například na délku stop 2 400, na šířku stop 1 600. Pokud by byly delší, trubky se při náhlé vřavě rozezní, ale trubení nebude u *porta decimana* snadno slyšet. Pokud by byly širší, výměr tábora by se podobal spíše čtverci.

22. Co se týká těch důležitých věcí, domnívám se, že jsme vše dostatečně pečlivě vyložili, a jestli budou ještě nějaká další pravidla důležitá,

De munitionibus castrorum

Praeterea munitionem castrorum et soli electionem <in> statuenda metatione, <et> artem iniquitates locorum uitandi ne praeterisse uidear, breuiter in parte ima exponam.

23. Interim ostendam inceptationem metationis et numeros compositae formae recognoscamus. Admonebimus itaque, quis ubi tendere debeat. Lateribus praetorii cohortes praetoriae et equites praetoriani, equites singulares imperatoris, alae miliariae uel quingenariae; si pedatura permiserit, uexillarii et cohortes secundae uel [quinquaginta] peditatae quingenariae super cohortes primas.

24. Praetendunt alae miliariae uel quingenariae, Mauri equites, Pannonii ueredarii; classici omnes ideo praetendunt, quod ad uias muniendas primi exeunt, et quo sint tutiores, a Mauris equitibus et Pannoniis ueredariis operantes proteguntur; qui a cohortibus primis proximi tendere debent, uexillarii legionum; item exploratores in striga cohortis primae.

25. Retendunt cohortes equitatae miliariae uel quingenariae, quarum rationes subieci. Omnis miles provincialis accipit pedaturam pedem adiecta quinta per totam latitudinem hemistrigii, eques autem duo semis adiecta quinta. Nunc quotiens numeros acceperimus, ut retenturam computemus, cohortes equitatas ad numerum peditum redigimus, ut equitibus cum cohortibus suis pedaturam facilius adsignemus.

26. Habet itaque cohors equitata miliaria equites CCXL, quod redigo ad peditem, ut pedem, quod accipit miles, redigo ad duo semis, quod accipit eques: fit, dimidia sumpta, ductum quinquies. Sic tractabimus numerum equitum; fit CXX, ducemus quinquies: fit DC. Accedit ex ea cohorte miliaria, detractis equitibus, reliquid peditum DCCLX; fit cum superiore mille CCCLX. Meminerimus itaque, ad computationem cohortis equitatae miliariae pedaturam ad MCCCLX dari debeat.

promluvím o nich na patřičném místě. Navíc na konci v krátkosti vyložím opevňování tábora a výběr místa k provedení vyměřování, také umění vyhýbání se nevhodným místům, aby se nezdálo, že jsem něco opomenul.

23. Mezitím popíšu započetí vyměřování a prozkoumáme jednotky v sestaveném plánu. Upomeneme se také na to, kdo má kde postavit své stany. Po stranách prétoria prétoriánské kohorty a prétoriánští jezdcí, císařovi vybraní jezdcí <equites singulares> a tisíckové nebo pětistovkové aly a, pokud místo dovolí, také *vexillarii* a druhé kohorty nebo pěší pětistovkové kohorty nad kohortami prvními.

24. V préentuře jsou umístěny tisíckové nebo pětistovkové aly, maurští jezdcí, pannonští lehčí jezdcí. Všichni námořníci jsou umístěni v préentuře proto, že jako první vycházejí stavět cesty, a díky tomu jsou bezpečnější, chráněni při práci maurskými jezdcí a pannonkými lehkými jezdcí. *Vexillarii* legií mají postavit své stany nejbližší prvních kohort a také průzkumníci <exploratores> mají stanovat ve strigách první kohorty.

25. V retentuře jsou umístěny tisíckové nebo pětistovkové jízdní kohorty, jejichž organizace je níže. Každý voják z provincií dostane z celé šířky hemistrigia prostor jedné stopy a jedné pětiny, jezdec však dvě a půl stopy a jednu pětinu. Nyní když dostaneme jednotky, abychom spočítali retenturu, převádíme jízdní kohorty na jednotky pěšáků, abychom mohli jezdcům s jejich kohortami snáze přidělit patřičný prostor.

26. Takže jízdní tisícková kohorta má 240 jezdců, které převádím na pěšáky, abych jednu stopu, kterou dostává voják, převedl na dvě a půl stopy, které dostává jezdec – to udělám tak, že to vydělím dvěma a pak vynásobím pěti. Tak naložíme s počtem jezdců, takže 120 vynásobíme pěti – to je 600. K tomu se přidá z oné tisíckové kohorty bez jezdců zbývajících 760 pěšáků – s předchozím to dohromady dělá 1 360. Zapamatujeme si tedy, že při počítání místa pro tisíckovou jízdní kohortu se má přidělit prostor jako pro 1 360 pěšáků.

De munitionibus castrorum

27. Cohors equitata quingenaria in dimidio eandem rationem continet quam cohors <miliaria>. Habet itaque cohors equitata miliaria centurias X peditum, equites CCXL, turmas, decuriones <VI>; tendunt papilionibus CXXXVI, ex eo centuriones et decuriones singulis papilionibus utuntur. Cohors equitata quingenaria habet centurias VI, reliqua pro parte dimidia.
27. Pětistovková jízdní kohorta má ve srovnání s kohortou tisíckovou stejnou organizaci, ale poloviční počet vojáků. Tisícková jízdní kohorta má proto 10 centurií pěchoty, 240 jezdců, ? turm a 6? dekurionů. Táboří ve 136 stanech, z toho každý *centurio* a *decurio* používá jeden. Pětistovková jízdní kohorta má 6 centurií, zbytek vždy v polovičním poměru.
28. Cohors peditata miliaria habet centurias X, tendit papilionibus C, ex eis centuriones singulis. Item peditata quingenaria habet centurias VI, reliqua ut supra.
28. Pěší tisícková kohorta má deset centurií, obývá sto stanů, z nichž jeden stan je vyčleněn pro každého centuriona. Podobně pětistovková kohorta má centurií šest, ostatní je popsáno výše.
29. Nationes, - Cantabri, Getuli, Palmyreni, Daci, Brittones -, centurias statorum et si quid aliud datum fuerit in exercitu symmachariorum, <in> retentura ponimus. Camelis cum suis epibatis singulis pedes V adsignabimus. Tendere debebunt, si in hostem exituri erunt, in praetentura iuxta classicos, si ad praedam portandam praesto erunt, intra quaestorium tendere debebunt.
29. Národy – Kantabrové, Gétulové, Palmýřané, Dákové, Britonové – centurie strážců a pokud někdo další bude přidán k vojsku spojenců, umístíme v retentuře. Velbloudům s jejich jezdci přidělíme každému 5 stop. Jestliže budou vyrážet na nepřítele, pak mají tábořit v préténtuře vedle námořníků, jestli jsou určeni k nošení kořisti, pak mají tábořit uvnitř kvéstoria.
30. Datos itaque numeros, qui infra scripti sunt sic computabimus: legiones III; uexillarii MDC; cohortes praetoriae IIII; equites praetoriani CCCC; equites singulares imperatoris CCCCL; alae miliariae IIII, quingenariae V; Mauri equites DC; Pannonii ueredarii DCCC; classici Misenates D, Rauennates DCCC; exploratores CC; cohortes equitatae miliariae II, quingenariae IIII; cohortes peditatae miliariae III, [miliariae] quingenariae III; Palmyreni D, Getuli DCCCC, Daci DCC, Brittones D, Cantabri DCC; centuriae statorum II.
30. Dané jednotky, které jsou vypsány výše, tedy spočítáme takto: legie 3, *vexillarii* 1 600, prétéoriánské kohorty 4, prétéoriánských jezdců 400, císařových vybraných jezdců <*equites singulares imperatoris*> 450, tisíckové aly 4, pětistovkových 5, maurských jezdců 600, pannonských lehkých jezdců 800, námořníků z Misena 500, z Ravenny 800, průzkumníků 200, jízdní kohorty tisíckové 2, pětistovkové 4, pěší kohorty tisíckové 3, pětistovkové 3, Palmýřanů 500, Gétulů 900, Dáků 700, Britonů 500, Kantabrů 700, centurie strážců 2.
31. Semper numeris acceptis retenturam computare debemus, ut sciamus quot hemistrigia [indemestria] in retentura nascantur. Nunc fit numerus qui retendit XIIIIDCXL. Sumo partem dimidiam, ideo quod a paribus tendant [nascantur]; fit VIDCCCXX. Nunc latus praetorii componamus et praetenturam similiter computemus, sicut retenturam fecimus ut sciamus cohortibus legionariis quid tabulino uel signis dare debeamus.
31. Vždy, když dostaneme jednotky, musíme spočítat retenturu, abychom věděli, kolik hemistrigií se vztyčí v retentuře. Nyní je počet, který je umístěn v retentuře, 13 640. Vezmu jednu polovinu, aby tábořily rovnoměrně. To dělá 6 820. Nyní sestavíme oblast prétéoria a préténturu spočítáme podobně, tak jako jsme to udělali s retenturou, abychom věděli, jaký prostor máme dát legionářským kohortám, tabulinu nebo standartám.
32. Obseruare itaque debebimus ut, quotiens tres legiones cum supplementis acceptae fuerint, dimidia pars castrorum DCCXX pedes latitudinis
32. Pozornost musíme tudíž věnovat tomu, aby když dostaneme tři legie s podpůrnými jednotkami, měla polovina tábora 720 stop na šířku a abychom

De munitionibus castrorum

habeat et lateribus castrorum cohortibus tabulino XC, signis CCXL pedes adsignemus ut deducto tabulino cohortium et latitudine uiae sagularis, reliqui DC [centum] pedes supersint, ut alae miliariae in praetentura ad pedem tendant. Vt nunc statuamus reliquos pedes [statuamus] DC, explemus latus unum praetorii ut sciamus quot alae in praetentura tensurae sint.

33. Occupantur numero militum latere praetorii pedes CCCXX, praetorio pedes LX, stationi pedes XX, comitibus pedes LX, in uias pedes XL; quod fere in hac latitudine ita fuerit dispositio: fiunt DC pedes.

34. Nunc praetenturam ut componamus, numerum equitum alarium qui sunt reliqui computemus. Fiunt IIII, partis dimidiae II. Accipere debet ala miliaria signis pedes CL, tabulino pedes DC. Hac ratione pedes CL efficiunt hemistrigia <V>. Accipit eques III pedes in longitudine pedum DC; sumo partem tertiam ut habeam equitum numerum qui in ea longitudine tendet: fit CC; erit hemistrigii unius; et nunc hemistrigia ducimus V: quinquies CC fit M: alae miliariae pedatura.

35. Reliquum autem numerum, sicut retenturam, computemus ut sciamus similiter quot hemistrigia nascantur. Fit numerus, cum pedatura ualetudinarii, ueterinarii et fabricae quae in unum ad DC homines computantur, VIII. Sumimus dimidiam: fit IIII: hoc erit partis dimidiae; est DC pedum per longitudinem, quod <D> homines capiet; ut diximus peditem adiectam quintam ad pedem accipere, nihil itaque intersit an ad numerum computatum quintam partem adiciamus, an uero ex longitudine, ut nunc DC pedum, deducamus partem VI. Reliqui quingenti, tot homines capiet hemistrigium.

36. Sed habemus numerum IIII; uidemus quotiens <D> habeo: quod est VIII; totidem hemistrigia nascuntur. Fit CCXL, et superiores computati alarium pedes CCC; fit in unum DXL. Poterunt esse tensurae cohortium III; faciunt pedes DCCXX, ex quibus decedit quod numerus occupat, pedes DXL: reliqui pedes CLXXX quo VI hemistrigia nascuntur. Vt nunc uicinaria uia super cohorem primam, item numero quattuor pedum denum: fit in

po stranách tábora přidělili kohortám pro *tabulinum* 90 stop, pro standarty 240 stop, tak aby bez tabulina kohort a šířky *via sagularis* zůstalo zbývajících 600 stop, aby tisícové aly stanovaly v přetentuře patřičným způsobem. Abychom nyní stanovili zbývajících 600 stop, naplníme jednu stranu prétoría, abychom věděli, kolik al může být umístěno v přetentuře.

33. V oblasti prétoría je obsazeno vojáky 420 stop, prétoriem 60 stop, strážníci 20 stop, druhy císaře 60 stop, cestami 40 stop. Takové bude zhruba uspořádání na šířku – to je tedy 600 stop.

34. Abychom nyní sestavili přetenturu, spočítáme počet jezdců al, kteří zbyli. To je 4 000, polovina z toho je 2 000. Tisícová ala má dostat pro standarty 150 stop, pro *tabulinum* 600 stop. Při tomto uspořádání 150 stop dělá 5 hemistrigií. Jezdec dostává 3 stopy v délce 600 stop. Vezmu jednu třetinu, abych měl počet jezdců, který bude tábořit v této délce – to dělá 200, což bude jedno *hemistrigium*. A nyní počítáme 5 hemistrigií: pětkrát 200 dělá 1 000 – prostor pro jednu tisícovou alu.

35. Avšak zbývajícím počtem spočítáme tak jako retenturu, abychom podobně věděli, kolik hemistrigií se vztyčí. To je počet jednotek s prostorem nemocnice, veteriny a dílen, které jsou společně spočítány na 600 lidí, dohromady 8 000. Vydělíme dvěma: to dělá 4 000. To bude počet pro jednu polovinu. Na délku to je 600 stop, což pojme 500 mužů. Jak jsme již řekli, pěšák dostane jednu stopu a jednu pětinu, proto není rozdíl v tom, jestli k výpočtu přidáme jednu pětinu, anebo jestli z délky odečteme jednu šestinu, což je 600 stop. Zbývá 500, tolik lidí pojme *hemistrigium*.

36. Ale máme počet 4 000. Uvidíme kolikrát těch 500 tedy mám – je to osmkrát. Tolik hemistrigií se postaví. To dělá 240 a 300 stop výše spočítaných pro al – to dělá celkem 540. To mohou být prostory 3 kohort, což dělá 720 stop, ze kterých se odečte 540 stop, které okupují jednotky. Zbývá 180 stop, na nichž se postaví 6 hemistrigií. Nyní nad první kohortou bude *via vicenaria* a k tomu další čtyři cesty po deseti stopách. To dělá 60 stop

De munitionibus castrorum

uias pedes LX; reliqui pedes CXX, quod scamnis tribunorum et legatorum, singulis LX pedes, adsignabimus.

37. Nunc si metator mille homines super numerum compositum <acceperit, ut> in eadem pedatura locus adsignetur, sic faciemus. Quoniam partis dimidiae D esse constat, quos capiet hemistrigium, deducamus scamnis pedes X et uiam de inter alas tollamus, quae tunc datur si pedatura permittet; fiunt pedes XXX: erit hemistrigium quod D homines postea acceptos recipiet.

38. Nunc e contrario similiter numeris compositis deducamus homines M, quorum est pedatura striga pedum LX. Dabimus scamno legatorum pedes LXXX, tribunorum pedes LXX et uiam inter alas reponimus.

39. Item lateri praetorii et retenturae similiter, si quo plus uel minus fuerit, idem obseruabimus ut praetorium et comitum pedaturam, item quaestorium minuamus uel ampliemus, seruatis portionibus latitudinis. Viae autem abesse poterint, si pedatura strictior fuerit, inter cohortes praetorias et alas equitum, ideo quod, disciplinam militarem si obseruent ita <ut> dico, ad suum quisque numerum coniuncti conuenient.

40. Et in retentura qui solent et quinquagenis hominibus per strigas strictius seu laxius tendere, quoniam saepe numeros euenit commutari, tensuram amplius efficiant quam strigae in eandem pedaturam incurrent. Nec plus ex eis deduci debet quam peditatae quingenariae super cohortes primas, et si amplius supersunt ut nec strigam expleant, necesse erit per reliquas strigas, ut dixi artius tendant. Similiter ut laxius tendant efficitur, quotiens reliquus numerus conuenit, ne totius metationis ordo turbetur. Vt retenturae per strigas aequali numero [laxius] tendant, retenturae numerum computatum, ut in praetentura, conuenit.

41. Quodsi adhuc amplius seu minus quam ostendimus supplementa data fuissent, omnia immutabuntur et cohortes circa uallum aliter tendent.

pro cesty. Zbývá 120 stop, které přidělíme pro skamna tribunů a legátů, každému po 60 stopách.

37. Nyní pokud vyměřovatel dostane dalších 1 000 mužů nad stanovený počet, aby jim přidělil místo ve stejném prostoru, uděláme to takto. Protože je známo, že polovina z tohoto počtu, 500 mužů, obývá jedno *hemistrigium*, vezmeme ze skamna 10 stop a zrušíme cestu mezi alami, která, pokud to místo umožní, bude pak dána zpět. To dělá 30 stop, což je *hemistrigium*, které pojme 500 z oněch později přiřazených mužů.

38. Podobně nyní z opačné strany ze stanoveného počtu odečteme 1 000 mužů, jejichž *striga* je na prostoru 60 stop. Pro *scamnum* legátů dáme 80 stop, tribunů 70 stop a mezi alami položíme cestu.

39. Podobně také v oblasti prétorie a v retentuře, pokud zde bude více či méně vojáků, zajistíme totéž, takže prétorium a prostor pro společníky císaře a také kvéstorium zmenšíme nebo zvětšíme při zachování patřičného poměru šířky. Cesty mezi prétoriánskými kohortami a alami jezdců však mohou chybět, jestliže bude prostor těsnější, protože pokud budou vojáci dodržovat vojenskou disciplínu, jak jsem řekl, budou všichni shromážděni u své jednotky.

40. A v retentuře, kde jsou muži zvyklí stanovat těsněji nebo volněji po padesáti mužích na strigu (protože se často stává, že se počty mění), ať udělají tábořiště delší, než kam v tomto prostoru sahají strigy. Nemá z nich být odvedeno více než pětistovkové pěší kohorty nad prvními kohortami. Pokud jich zbývá více, ale nenaplní jednu celou strigu, bude nezbytné aby, jak jsem řekl, ve zbylých strigách tábořili těsněji. Podobně se zařídí, aby tábořili volněji, kdykoliv je to v souladu se zbylým počtem, aby se nerozpadl celý pořádek vyměřování. Aby v retentuře stanovali ve strigách rovnoměrně, hodí se mít čísla pro retenturu spočítaná jako v případě préentury.

41. Jestliže by však bylo více nebo méně podpůrných jednotek, než jsme si ukázali, všechno pozměníme a kohorty budou tábořit kolem valu jinak.

De munitionibus castrorum

42. Nunc retenturae diximus partis dimidiae numerum VIDCCCXX. Quoniam est latitudo DC <pedum>, uideo quot hemistrigia esse possint; ut nunc, erunt decem <et> septem, et quaestorio pedatura sufficiens dari possit. Sumo itaque numeri partem XVII, quot hemistrigia esse diximus; fit CCCC: erit numerus militum. Tendere debebunt per hemistrigium unum, adiecta quinta pedum LXXX: fiunt pedes CCCCLXXX, unde efficitur <ut> duae cohortes latere retenturae tendant.
43. Symmacharios et reliquas nationes quotiens per strigas distribuimus, non plus quam tripertiti esse debebunt nec longe abalterutrum ut uiua tessera suo uocabulo citationes audiant. Obseruabimus primae strigae signis idem adsignari quod cohorti primae, ut uiae uicinariae percurrant.
44. Erunt itaque lateribus cohortes XVI; praetendent sex, retendent quattuor cohortes et singulae sexaginta per CCCLX; reliquae quattuor cohortes intra uiam sagularem.
45. In quantum potui, domine frater, pro tirocinio meo in breui omnes auctores sum persecutus et quidquid circa compositionem castrorum aestiualium instutuerunt, in hoc libello, priusquam numeros insituerem, sub rationem omnia declarauit. Praecepta in omni inceptatione metationis scribendo nullus auctor <in> hunc diem ostendit, propter quod spero sollicitudinem nostram digne tibi placitum.
46. Exposuimus itaque suas species et uniuersum exercitum suis locis constituimus; ostendimus etiam, si necessum fuerit, quis numerus commutari debeat. Quodsi alae in retentura positae fuerint et pedites <in> praetentura siue cohortes equitatae nulla necessitate cogente, sine dubio metatoris imperitiae signum est. Illud plane poterit obseruari ut, si cohortes equitatae in eo exercitu omnino <non> fuerint, ponamus alas quingenarias lateribus quaestorii ut retentura equitatum habeat.
47. Nam quod ad legiones dispositas et diuiduos numeros pertinet, quod et peritis compositione difficultates ostendet, methodum metationis a me exquisitam, ad numerum legionum pertinentem intento ingenio elaborauit, ut, si dignatus fueris
42. Teď jsme řekli, že na polovině retentury táboří počet 6 820 mužů. Protože to je šířka 600 stop, vidím, kolik to může být hemistrigií – v tomto případě to bude 17 a nyní je možné dát dostatečný prostor pro kvéstorium. Vezmu tedy jednu sedmnáctinu tohoto počtu (řekli jsme, že tolik je hemistrigií), což dělá 400 – to tedy bude počet vojáků. Ti mají stanovat v jednom hemistrigiu, plus jedna pětina čítající 80 stop. To dělá 480 stop, z čehož vyplývá, že po stranách retentury táboří dvě kohorty.
43. Když rozdělujeme spojence a ostatní národy po strigách, nemají být rozděleni na více než tři části a nemají být daleko od sebe, aby se dozvíдали rozkazy rychle ve svém jazyce. Zajistíme, aby standartám první strigy bylo přiděleno totéž jako první kohortě, a aby *viae vicenariae* protínaly tábor.
44. Takže po stranách tábora bude 16 kohort, vpředu šest, vzadu čtyři kohorty a každé bude přidělen prostor 60 x 340 stop. Zbývající čtyři kohorty budou uvnitř *via sagularis*.
45. Jak jen jsem byl, pane bratře, pro svou nezkušenost schopen, v krátkosti jsem probral všechny autory a cokoliv oni kolem uspořádání letního tábora vyložili, jsem já v tomto spise, ještě před rozmístěním jednotek, všechno systematicky objasnil. Pravidla vyměrování od začátku v celku do dnešního dne žádný autor nevypsal, pročež doufám, že naše starost bude tebou po zásluze oceněna.
46. Ukázali jsme tedy vlastní druhy vojska a celé armádě jsme stanovili patřičná místa, vyložili jsme také, která jednotka se má přesunout, je-li to nutné. Jestliže aly byly umístěny v retentuře a pěšáci nebo jízdní kohorty v préntuře, aniž by to bylo nutné, je to bez pochyby známka vyměřovatelovy nezkušenosti. To jistě bude možné zajistit, abychom umístili pětistovkové aly po stranách kvéstoria a abychom v retentuře měli kavalerii, jestliže jízdní kohorty budou ve vojsku zcela chybět.
47. Totiž co se týká rozmístění legií a rozdělení jednotek, které představuje obtíže při sestavování i pro zkušené, s vynaložením všech svých schopností jsem rozpracoval metodu vyměrování mnou vynalezenou, zohledňující počet legií, abych

De munitionibus castrorum

- iniungere, nouitatem metationis ad magnitudinem tuam primus adferam, quae tibi, spero, placebit si primum cottidianum metationem tractabis.
48. Nunc munitionem castrorum et reliqua quae plures auctores scripserunt, breuiter perferamus. Munitio aestiualium obseruatur generibus quinque: fossa, uallo, <ceruolis>, aggere, armis.
49. Fossa loco securiori causa disciplinae, cuius species est fastigata uel punica. Fastigata dicitur quae a summa latitudine lateribus deuexis in angustiam ad solum coniuncta peruenit. Punica dicitur quae latere exteriori ad perpendicularum dirigitur; contrarium deuexum fit, quomodo in fastigata. Quibus latitudo dari debeat ad minimum pedum quinque, altum pedes tres. Regressis pedibus exterius sexaginta per latitudinem portarum similiter fossa fiet, quod propter breuitatem titulum cognominatum est.
50. Vallum loco suspectiori extrui debet cespite aut lapide, saxo siue caemento. Sufficit latum pedes VIII, altum pedes VI et lorica parua fit. Similiter ante portas ad titulum, ut ad fossas, uallum; causa instructionis sanctum est cognominatum.
51. Ceruoli trunci ramosi. Ad hos decurritur si soli natura nimia teneritate cespes frangitur neque lapide mobili satis copiosum uallum extrui potest nec fossa fieri ut non ripae decidant.
52. Quotiens ceruoli desunt et est locus suspectior, armorum ordinibus [castrorum] IIII castra muniunt et per singulos ordines uigiliae crebrius ponuntur; et equites alterna uice castra circuire debent. Si in pacato solummodo tuendae disciplinae causa, unus ordo armorum sufficit et uigiliae rarius constituuntur.
53. Aggeribus autem ita fit ut uallo, si locus petrosus aut arenosus fuerit, quod sine dubio aggere facto munitionem castris praebet.
54. Angulos castrorum circinari oportet quia coxas efficiunt instabiliuntque opus propugnationem tutans. Circinari debebunt ex angulo cohortium
- tvému veličenstvu předložil, pokud bude pokládat za hodné mi to uložit, jako první tuto novou metodu vyměřování, která ho, doufám, potěší, jestliže dříve prozkoumá obvyklé způsoby vyměřování.
48. Nyní stručněji dokončíme výklad o opevňování tábora a ostatních věcech, které již popsali mnozí autoři. Opevnění letního tábora se zajišťuje pěti způsoby: příkopem, valem, za pomoci *cervoli*, náspem, zbraněmi.
49. Na bezpečnějším místě se příkop kope jen kvůli disciplíně. Je hrotitý typ <*fossa fastigata*> a punský typ <*fossa punica*>. Hrotitý se říká tomu typu, který je nahoře nejširší a jeho svažující se strany se pak zužují, až se u dna spojí. Punský se říká tomu typu, jehož vnější stěna je kolmá a protější stěna se svažuje stejným způsobem jako u hrotitého typu. Jejich šířka má být nejméně pět stop, hloubka tři stopy. Na vnější straně se má před branami a po celé jejich délce táhnout podobný příkop, který se kvůli své krátkosti nazýval *titulum*.
50. Na méně bezpečném místě se má postavit val z drnů nebo kamenů, skály nebo z kamenné drti. Postačuje šířka 8 stop, výška 6 stop a malá záštita. Podobně před branami postavíme val podél titula tak, aby dosahoval až k příkopům – kvůli své konstrukci je nazýván „svatý“.
51. *Cervoli* jsou kmínky s větvemi. K těm se uchylujeme, když se kvůli příliš měkké půdě rozpadají drny a ani kvůli drolivým kamenům není možné postavit dostatečně silný val, ani zřídit příkop tak, aby se okraje nebortily.
52. Pokud nemáme *cervoli* a místo je méně bezpečné, opevní se tábor čtyřmi řadami ozbrojenců, v jednotlivých řadách budou hlídky rozestavěny hustěji a jezdci musejí střídavě objíždět tábor. Na přátelském území jen kvůli udržování disciplíny postačí jediná řada ozbrojenců a hlídky se rozestavějí řidčeji.
53. Avšak náspem dosáhneme podobného efektu jako valem, když bude místo kamenité nebo písčité, protože bez pochyby i zřízení náspu tábora opevnění poskytne.
54. Je potřeba, aby rohy táborů byly oblé, protože tvoří výběžky, a oslabují tím systém chránící opevnění. Zaoblení má být vedeno z rohu

De munitionibus castrorum

quae efficiunt latitudines operis pedum LX usque quo linea exteriores comprehenderit, quae efficiunt partem quartam.

55. Similiter clauicula circinatur ex linea interiore ualli, puncto mediae portae, aperto circino ad cardinem portae; <ex> eo medio praeter uiam circinabis in eandem lineam quae centro seruiet. Item puncto manenti adicies latitudinem [ad] ualli et iterum circinabis in eandem lineam, ut intrantes semper detecti sint et aduenientes in recto cursu excludantur; nomenque ab effectu clauicula trahet.

56. Nam quod attinet ad soli electionem in statuenda metatione, primum locum habent quae ex campo in eminentiam leniter attolluntur, in qua positione porta decimana eminentissimo loco constituitur, ut regiones castris subiaceant; porta praetoria semper hostem spectare debet. Secundum locum habent quae in plano consituuntur, tertium quae in colle, quartum quae in monte, quintum quae in loco necessario, unde et necessaria castra dicuntur.

57. Praecipue obseruari debent uia quae lateribus castrorum supersit. Ceterum quocumque latere flumen siue fontem habere debent in qualicumque positione castrorum. Iniqua loca, quae a prioribus nouercae appellantur, omni modo uitari debent: ne mons castris immineat, per quem superuenire hostes aut prospicere possint quid in castris agatur; ne silua celatura hostes adiaceat neue fossa <uel> ualles per quas obrepi castris occulte possit; ne uicini fluminis torrentis subita tempestate castra inundata intereant.

58. Meminisse oportet in hostico ascensus ualli duplices et frequentis facere et tormentis tribunalia extruere circum portas, in coxis, in loco turrium. Maxime instruendum erit uallum tormentis ab eo latere quo nouercae, si uitari non potuerunt.

kohort, což dělá šířku 60 stop až k místům, kde je dosaženo vnější linie, přičemž vznikne jedna čtvrtina kruhu.

55. Podobně *clauicula* je zaoblena z vnitřní linie valu, oblouk je veden z bodu uprostřed brány a je otevřen u okraje brány. Z tohoto středu vytvoříš proti cestě oblouk ve stejné linii, která odpovídá středu. Potom ve stejném bodě přidáš šířku valu a vykroužíš další oblouk ve stejné linii tak, aby vcházející byli vždy nekrytí a přichozím aby byl zabráněn přístup v přímém směru. A podle tohoto efektu nese brána název *clauicula* <úponek>.

56. Nyní co se týká výběru terénu při stanovování vyměřování, na prvním místě jsou ty tábory, které se z roviny pozvolně zvedají do vyvýšeniny. V takové pozici se na nejvyšším místě zřizuje *porta decimana*, aby okolní oblasti ležely pod táborem. *Porta praetoria* má být vždy nasměrována k nepříteli. Na druhém místě jsou ty tábory, které jsou položeny v rovině, třetí ty, které jsou na kopci, čtvrté ty, které jsou na hoře, páté ty, které jsou na místě, kde jsou nutně potřeba, pročez se jim říká tábory z nutnosti <*necessaria castra*>.

57. Především se bude muset zajistit cesta, která je delší než strany tábora. Dále má být na některé ze stran tábora řeka nebo pramen, ať už je poloha tábora jakákoliv. Nepříznivým místům, kterým předkové říkali „macechy“ <*novercae*>, se musíme všemi způsoby vyhýbat. Ať nad táborem neční kopec, ze kterého by nepřátelé mohli útočit nebo pozorovat, co se v táboře děje. Ať neleží v blízkosti les, který by ukryl nepřítele, ani prohlubně nebo údolí, přes které by se mohl tajně přikrást k táboru. Ať není kvůli proudům blízké řeky při náhlé povodni záplavou tábor zničen.

58. Je třeba pamatovat na to, abychom na nepřátelském území budovali dvojnásobně velké výstupy na val a častěji, a abychom vybudovali plošiny pro artilerii kolem bran, v rozích, na místech věží. Nejvíce se má artilerií obsadit ta část valu, kde jsou „macechy“ <*novercae*>, pokud se takovým místům nelze vyhnout.

Edice a překlady

- Scriverius, P.: *Fl. Vegetii Renati comitis aliorumque aliquot veterum de re militari libri*, Lugduni Batavorum, 1607, pp. 71-80.
- Schele, R. H.: *Hygini Gromatici et Polybii Megalopolitani de castris Romanis quae exstant*, Amstelodami, 1660.
- Lange, C. C. L.: *Hygini Gromatici liber de munitionibus castrorum*, Gottingae, 1848.
- Gemoll, G.: *Hygini Gromatici liber de munitionibus castrorum*, Lipsiae, 1879.
- Domaszewski, A. von: *Hygini Gromatici liber de munitionibus castrorum*, Leipzig, 1887 (znovu vydáno 1972).
- Grillone, A.: *Hygini qui dicitur de metatione castrorum liber*, Lipsiae, 1977.
- Lenoir, M.: *Pseudo-Hygin: Des fortifications du camp*, Paris, 1979.
- Gilliver, C.: *The de munitionibus castrorum: Text and Translation*, JRMES 4, 1993, s. 33-48.
- Miller, M. C. J. - DeVoto, J. G.: *Polybius and Pseudo-Hyginus: The Fortification of the Roman Camp*, Chicago, 1994.
- Колобов, А. В.: Псевдо-Гигин. Об устройстве военных лагерей (*Pseudo-Hygini de munitionibus castrorum*), Древности и средневековья Европы 5, 2001.

Literatura

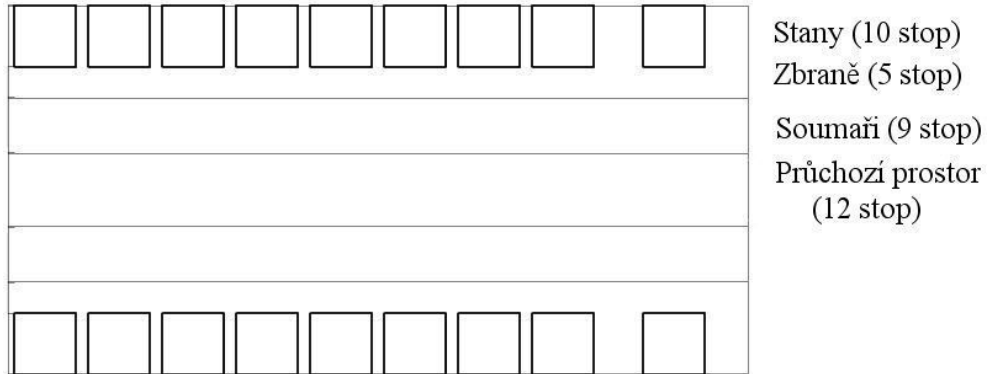
- Birley, E.: *A note on Hyginus and the first cohort*, Britannia 12, 1981, s. 287.
- Birley, E.: *Alae and cohortes milliariae*, in: Corolla memoriae Erich Swoboda dedicata, Graz/Köln, 1966, s. 54-67.
- Birley, E.: *The Dating and Character of the Tract de munitionibus castrorum*, in: Wirth, G. (ed.), Romanitas-Christianitas. Untersuchungen zu Geschichte und Literatur der römischen Kaiserzeit. Johannes Straub zum 70. Geburtstag am 18. Oktober 1982 gewidmet, New York/Berlin, 1982, s. 277-281.
- Birley, E.: *The Epigraphy of the Roman Army*, in: Actes du deuxième congrès international d'épigraphie grecque et latine, Paris, 1953, s. 226-238.
- Breeze, D.: *The Organization of the Legion: The First Cohort and the equites legionis*, JRS 59, 1969, s. 50-55.
- Campbell, D. B.: *A camp in search of a campaign. The reality of Hyginus' Roman Army*, AW 3/3, 2009, s. 46-49.
- Droysen, H.: *Zu Hygins liber de munitionibus castrorum*, RhM 30, 1875, s. 469-470.
- Durry, M.: *Praetoriae Cohortes*, RE XXII 2, 1954, 1607-1634.
- Fabricius, E.: *Über die Lagerbeschreibung des Hyginus*, BJ 118, 1909, s. 54-62.
- Förster, W.: *Hygini Gromatici liber de munitionibus castrorum*, RhM 34, 1879, s. 237-244.

- Frere, S. S.: *Hyginus and the First Cohort*, Britannia 11, 1980, s. 51-60.
- Gemoll, A.: *Das Verhältniss der drei Wolfenbüttler von Lange für das Fragment De munitionibus castrorum benutzten Handschriften*, Hermes 10, 1876, s. 244-250.
- Gemoll, A.: *Die Hyginische Lagerbeschreibung*, Hermes 15, 1880, s. 247-256.
- Gemoll, A.: *Emendationen zu der Hyginischen Lagerbeschreibung*, Hermes 17, 1882, s. 166-168.
- Gemoll, W.: *Über das Fragment „de munitionibus castrorum“*, Hermes 11, 1876, s. 164-178.
- Gilliver, C.: *The Roman Art of War: Theory and Practice* (PhD thesis), University of London, 1993.
- Grillone, A.: *Note critiche al testo del De metatione castrorum dello pseudo-Igino*, Studi Italiani di Filologia Classica 49, 1977, s. 255-266.
- Grillone, A.: *Problemi tecnici e datazione del De metatione castrorum dello ps.-Igino*, Latomus 46/2, 1987, s. 399-412.
- Grillone, A.: *Sul "De metatione castrorum" dello pseudo-Igino*, Latomus 36, 1977, s. 794-800.
- Jung, J.: *Die Lagerbeschreibung des sog. Hygin und die Provinzialmilizien*, Wiener Studien 11, 1889, s. 153-160.
- Mommsen, T.: *Die Conscriptiionsordnung der römischen Kaiserzeit*, Hermes 19, 1884, s. 1-79, 210-234.
- Mommsen, T.: *Die römischen Provinzialmilizen*, Hermes 22, 1887, s. 547-558.
- Musil, J.: *Dočasné římské tábory v literárních a archeologických pramenech*, Studia Hercynia IV, 2000, s. 103-136.
- Oxé, A.: *Zu Hygins Lagerbeschreibung*, Saalburg-Jahrbuch 9, 1939, s. 65-72.
- Parroni, P.: *Sul testo del De metatione castrorum dello ps.-Igino*, Rivista di Filologia e di Istruzione Classica 106, 1978, s. 406-413.
- Spaul, J. E. H.: *Ala 2: The Auxiliary Cavalry Units of the Pre-Diocletianic Imperial Roman Army*, Andover, 1994.
- Speidel, M. P.: *Riding for Caesar: The Roman Emperors' Horse Guards*, London, 1994.
- Tully, G. D.: *The Vexillarii in Pseudo-Hyginus' De Munitionibus Castrorum and some observations on the strength and structure of legionary vexillations*, AHB 16, 2002, s. 127-134.

Vysvětlivky

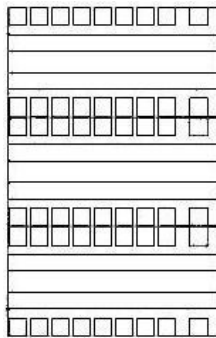
§ 1. *Hemistrigium a striga* – *hemistrigium* je jedna řada stanů společně s prostorem pro zbraně a tažná zvířata, jedná se v tomto případě o tábořiště pro jednu centurii. Dvě hemistrigia ležící naproti sobě tvoří strigu (*striga*). Uprostřed mezi hemistrigii je průchozí prostor.

Obr. 1: *Striga*

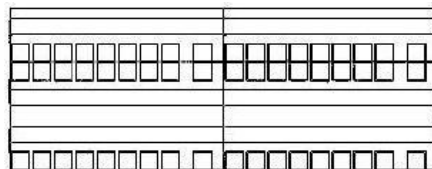

§ 2. Obr. 2-6: Způsoby táboření kohorty (*pedatura cohortis*)

2 (120 x 180 stop)

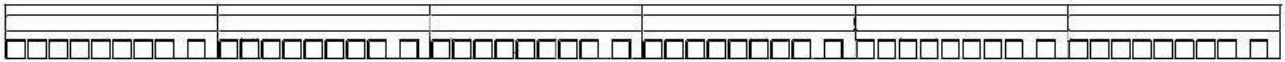
3 (90 x 240 stop)

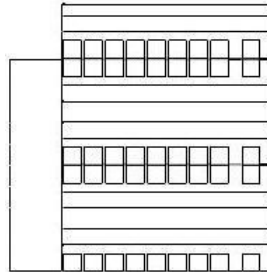
4 (60 x 360 stop)

5 (30 x 720 stop)

6 (150 x 150)

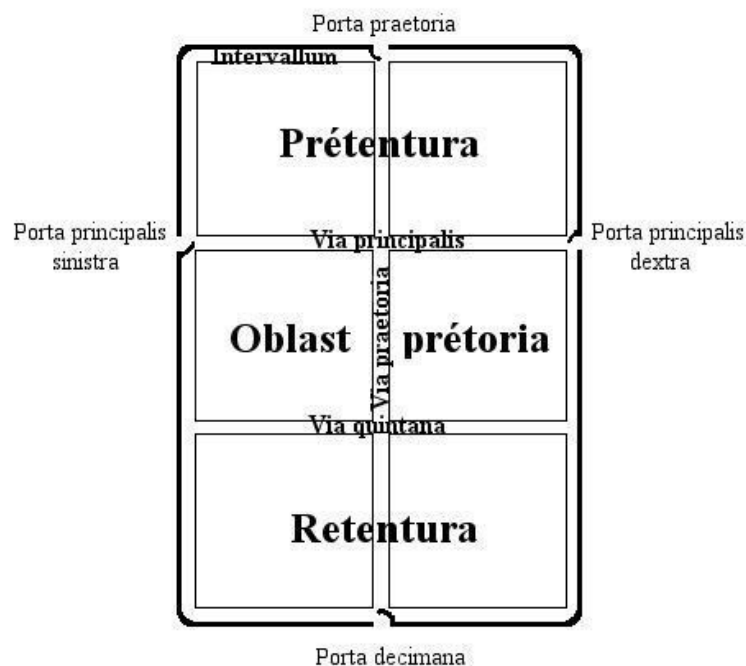
Standarty a tabulinum (*signa a tabulinum*) – dvojice výrazů standarty a tabulinum zde slouží autorovi k popisování jednotlivých stran prostoru pro táboření jednotek, který má tvar obdélníku (*De mun. castr.* 2 odmítá čtvercové tábořiště). Standarty (*signa*) zde tedy označuje přední stranu tábořiště, která je vždy paralelní s některou z hlavních přístupových cest, na které se vojáci za svými vojenskými odznaky (*signa* – odtud název pro tuto stranu tábořiště) shromažďovali (je tedy paralelní k *via praetoria*, *via principalis*, *via quintana* nebo i *intervallum*). Tabulinum pak označuje druhou, boční stranu tábořiště.

§ 3. **Via sagularis** – cesta probíhající po vnitřním obvodu tábora (viz rekonstrukce tábora níže).

Prétorium (*praetorium*) – stan vojevůdce v krátkodobých táborech.

Préentura (*praetentura*) – přední část tábora, viz obr. 7:

7 nárys tábora

§ 4. *Vexillarii* – vojáci organizovaní do vexilací (*vexillationes*), tzn. do menších detašovaných, provizorních oddílů.

Pravidelné pomocné oddíly římského vojska (*auxilia*) byly obvykle organizovány do pětistovkových a tisíkových kohort a al (*alae*), přičemž kohorty se pak dále dělily na pěší a jízdní. Organizace pomocných oddílů pak zřejmě vypadala přibližně takto:

- pěší pětistovková kohorta (*cohors quingenaria peditata*) – 480 pěšáků v 6 centuriích
- jízdní pětistovková kohorta (*cohors quingenaria equitata*) – 480 pěšáků v 6 centuriích, 120 jezdců ve 4 turmách
- pěší tisíková kohorta (*cohors milliaria peditata*) – 800 pěšáků v 10 centuriích
- jízdní tisíková kohorta (*cohors milliaria equitata*) – 800 pěšáků v 10 centuriích, 240 jezdců v 8 turmách
- pětistovková ala (*ala quingenaria*) – 512 jezdců v 16 turmách
- tisíková ala (*ala milliaria*) – 768 jezdců ve 24 turmách

§ 6. *Primipilares* – hodností nejvyšší centurioni legií velící prvním centuriím triariů prvních kohort legií

Evocati (*Augusti*) – prétoriáni, kteří ukončili povinnou délku služby, ale rozhodli se zůstat v armádě. Byli přidělováni na různé zvláštní úkoly.

§ 7. **Dekurioni** (*decuriones*) a *principales* – dekurioni byli důstojníci jízdy velící jednotlivým turmám (*turmae*) o zhruba 30 mužích. *Principales* byli skupina poddůstojníků, kteří pobírali vyšší plat a přiděly a byli osvobozeni od běžných táborových povinností.

§ 10. *Via principalis* – druhá z hlavních táborových cest, tentokrát spojující boční brány tábora (*portae principales dextra* a *sinistra*). Viz obr. 7.

§ 12. *Groma* – kromě označení středu tábora u vchodu do prétoria (jak uvádí autor spisu) byla *groma* také zeměměřičský nástroj.

§ 13. *Viae vicenariae* – menší přístupové cesty probíhající táborem.

§ 14. *Principia* – hlavní administrativní ústředí tábora. Podle ní se nazývaly obě boční brány – pravá: *porta principalis dextra*; a levá: *porta principalis sinistra*. Obě tyto brány spojovala *via principalis*.

Via praetoria – hlavní cesta probíhající středem tábora od *porta praetoria* k *porta decimana*. Viz obr. 7.

§ 15. Viz **plánek s rekonstrukcí tábora** od Maurice Lenoira (*Pseudo-Hygin: Des fortifications du camp*, Paris, 1979) přiložený níže.

§ 16. *Duplicarii a sesquuplicarii* – poddůstojníci náležející ke skupině tzv. *principales* a pobírající větší přiděly a žold (*duplicarii* dvojnásobně větší, *sesquuplicarii* jeden a půl násobně větší).

Praefectus alae – velitel pětistovkové aly.

§ 17. *Retentura* – zadní část tábora, viz obr. 7.

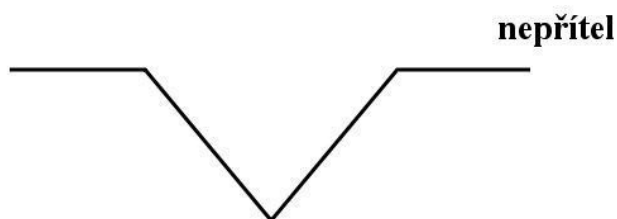
Via quintana – cesta v zadní části tábora rovnoběžná s *via principalis*. Jak autor spisku vysvětluje, pokud bylo vojsko početné, mohly se na koncích této cesty vybudovat další dvě boční brány – *portae quintanae*. Viz obr. 7.

§ 18. *Porta decimana* – zadní táborová brána ležící naproti bráně prétorské (*porta praetoria*). Obě brány spojovala prétorská cesta (*via praetoria*). Viz obr. 7.

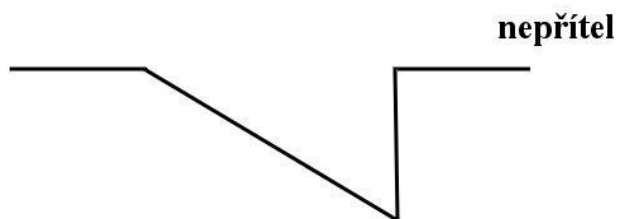
§ 23. *Equites singulares (Augusti)* – byli jízdní osobní gardou římských císařů. Jednalo se o skupinu velice pečlivě vybraných jezdců pomocných sborů (*auxilia*) z různých provincií (především těch podél Rýna a Dunaje). Není zcela jisté, který z císařů tuto jednotku vytvořil, ale je velmi pravděpodobné, že to byl Traianus.

§ 49. Obr. 8 a 9: **Hrotitý a punský typ příkopu** (*fossa fastigata a punica*)

8 *fossa fastigata*

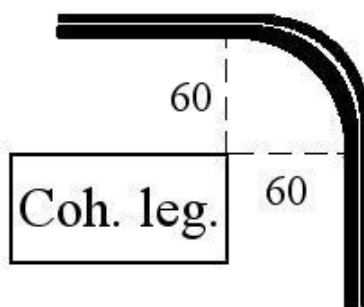

9 *fossa punica*

§ 54. Obr. 10: Rohy táborá

Obr. 10

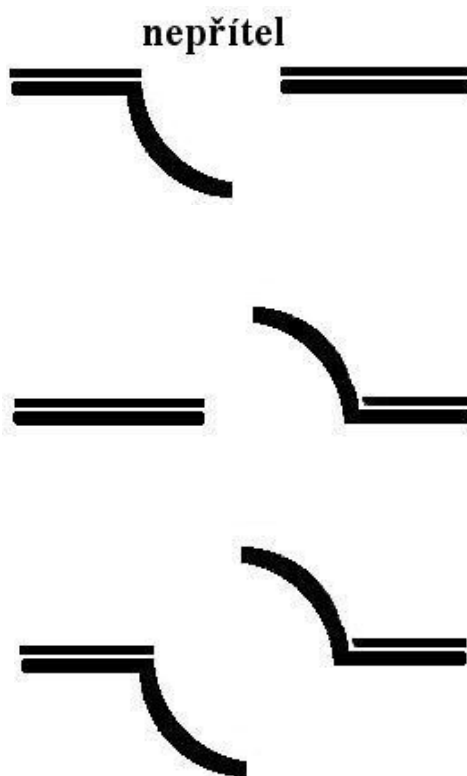

§ 55. Obr. 11 a 12: Brány táborá

11 *titulum* (nebo také *titulus* či *tutulus*)

12 *claviculae*

Na další straně rekonstrukce Pseudo-Hyginova táborá od Maurice Lenoira (*Pseudo-Hygin: Des fortifications du camp*, Paris, 1979):

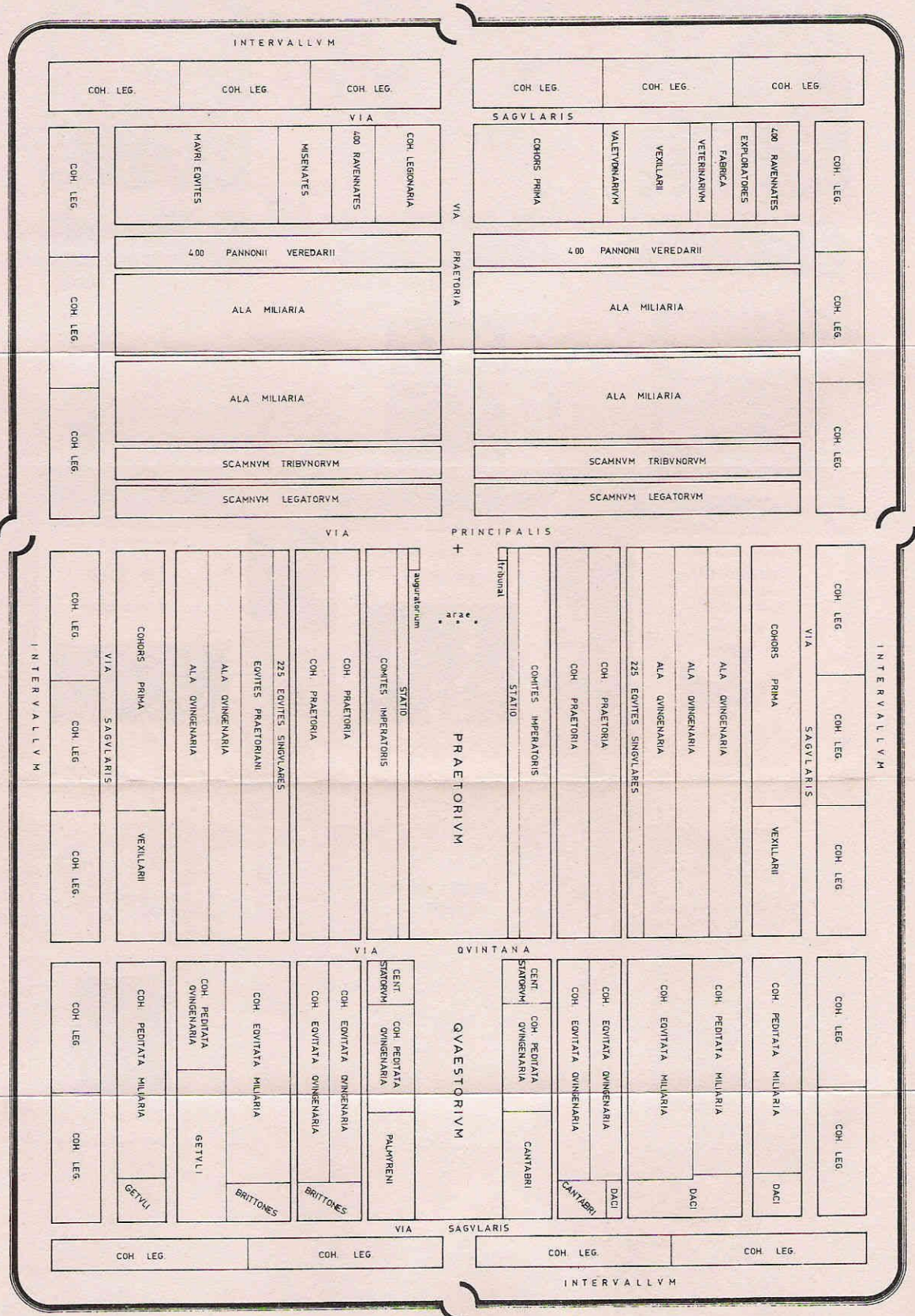

Fig. 13 : essai de reconstitution du camp-type.